

GEZOND IN ...

STIMULERINGSPROGRAMMA GIDS
LOKALE AANPAK GEZONDHEIDSACHTERSTANDEN

PARTICIPATIE

KENNISDOSSIER

PARTICIPATIE

Om gezondheidsachterstanden in gemeenten terug te dringen adviseert Gezond in... een samenhangende aanpak op meerdere sporen: participatie, preventie & zorg, gedrag & vaardigheden, fysieke omgeving en sociale omgeving. Er zijn acht succesfactoren bekend die de aanpak op deze sporen effectiever maken. Dit kennisdossier biedt praktische handvatten en inspirerende voorbeelden voor de concrete invulling van het spoor Participatie.

PARTICIPATIE EN GEZONDHEID

Voor de aanpak van gezondheidsachterstanden is een brede aanpak essentieel. Een aanpak die zich richt op de verschillende oorzaken van gezondheidsachterstanden zoals gebrek aan participatie, armoede, schulden en laaggeletterdheid. Deze problemen kunnen elkaar over en weer beïnvloeden.

Dit kennisdossier gaat over participatie; arbeidsparticipatie (werk) en maatschappelijke participatie (meedoen in de maatschappij). Een goede gezondheid bevordert participatie, waar een minder goede gezondheid juist een drempel voor participatie vormt. Dat is al vroeg in het leven zichtbaar. Kinderen met een goede gezondheid hebben betere schoolprestaties, waardoor ze meer kans hebben op werk, en hiermee op een grotere welvaart later in het leven. Het werkt ook andersom; participatie kan de gezondheid op haar beurt bevorderen.

Uitdagingen voor gemeenten op het gebied van participatie en gezondheid zijn met name onder inwoners met een lage SES complex, en liggen op diverse terreinen:

- Het voorkomen van schooluitval,
- Het stimuleren van meedoen, eigen regie en zelfredzaamheid,
- Het ondersteunen van mensen met schulden, en het voorkomen van langdurige schuldensituaties en armoede,
- Het begeleiden van werklozen of uitkeringsgerechtigden naar (vrijwilligers)werk en maatschappelijke participatie,
- Het stimuleren van participatie (school, vrijwilligerswerk en uiteindelijk werk) van nieuwe Nederlanders.

WAT KUNNEN GEMEENTEN DOEN?

Gemeenten hebben taken en verantwoordelijkheden die gericht zijn op (de bevordering van) participatie en op gezondheid. Deze taken liggen bij verschillende domeinen zoals Werk en Inkomen, Wmo, Armoede, Onderwijs, Volksgezondheid en Sport, Ruimtelijke ordening, etc.

Regulier beleid vanuit deze domeinen kan bijdragen aan de aanpak van gezondheidsachterstanden. Daarbij is het belangrijk om extra aandacht te besteden aan het bereiken van inwoners met een lage SES en migranten, en aan te sluiten bij hun mogelijkheden. Ook is het essentieel om vanuit domeinen zoals Werk en Inkomen, Armoede en Wmo de verbinding te leggen met gezondheid, en andersom. Een eenzijdige aanpak van bijvoorbeeld financiële problemen, zonder aandacht voor gezondheid en stressreductie, zal namelijk minder succesvol zijn. Ook de verbetering van de leefstijl en gezondheid

zal beperkt blijven wanneer er geen aandacht is voor het aanpakken van financiële problemen.

Combineer armoede, schulden & gezondheid

Om participatie te stimuleren is het van belang ook eventuele armoedeproblematiek mee te nemen. Armoede en schulden hebben immers impact op het participeren van mensen, op hun gezondheid, en het welzijn. Stress is daarin een belangrijke factor. Stress werkt namelijk negatief door op de lichamelijke conditie, maar kan ook leiden tot onzekerheid, het krimpen van het netwerk, eenzaamheid en uitsluiting. Bijstandsgerechtigden lopen samen met eenoudergezinnen en niet-westerse migranten het hoogste risico op armoede.

Ook gezondheidsproblemen kunnen leiden tot financiële problemen. Chronisch zieken en mensen die arbeidsongeschikt zijn hebben over het algemeen een lager inkomen, en hogere zorgkosten. Dit kan het risico op financiële problemen vergroten. Door de verbanden over en weer ligt het risico van een negatieve spiraal op de loer.

Voortbordurend op deze kennis, is er veel te winnen met een brede ondersteuning met aandacht voor zowel financiën als gezondheid. Gemeenten hebben vanuit hun verantwoordelijkheden voor zowel het armoede- en schuldhulpbeleid als het lokale gezondheidsbeleid meerdere mogelijkheden om een gecombineerde aanpak vorm te geven. De verbinding tussen armoede, schulden en gezondheid kan in de praktijk op een aantal manieren vorm krijgen:

1. Identificeren en tijdig signaleren
2. In contact en bereiken van inwoners
3. Passend ondersteunen
4. Gemeentepolis

Meer voorbeelden en tips over een gecombineerde aanpak van armoede, schulden en gezondheid vind je in het themadocument Armoede, schulden & gezondheid.

GEMEENTEPOLIS

Veel gemeenten hebben een collectieve ziektekostenverzekering voor minima, ook wel gemeentepolis genoemd. Gemeenten (vaak de domeinen Werk en Inkomen en Volksgezondheid) bespreken met medewerkers van de zorgverzekeraar gezamenlijk de inhoud van deze collectieve verzekering. Het betreft afspraken over compensatie eigen risico en eigen bijdragen, en afspraken om te voorkomen dat wanbetalers van de premie in een incassotraject terecht komen. De dekking van de polis breidt steeds verder uit. Ook vergoeding van gezondheidsprogramma's of extra vergoedingen voor tandzorg, anticonceptie of fysiotherapie worden opgenomen. De gemeente kan met de zorgverzekeraar op deze manier afspraken maken over zaken die bijdragen aan gemeentelijke doelstellingen op het gebied van armoedebestrijding, preventie, re-integratie en participatie. Meer informatie vind je in het Themadocument Gemeentepolis.

Voorkom voortijdig schoolverlaten en verzuim

Jongeren zonder startkwalificatie hebben meer moeite om aansluiting te vinden op de arbeidsmarkt. Schooluitval en voortijdig schoolverlaten zijn niet alleen nadelig voor de jeugdige zelf, maar ook voor de samenleving.

Kinderen uit gezinnen met een lagere sociaaleconomische status hebben ongeveer 50% meer kans om voortijdig de school te verlaten dan kinderen uit gezinnen met een hogere sociaaleconomische status. Andere risicofactoren op voortijdig schoolverlaten zijn:

- Armoede in het gezin;
- Het opleidingsniveau en de ondersteuning van de ouders;
- Tienermoederschap.

Scholen en gemeenten zijn samen verantwoordelijk voor het tegengaan van voortijdig. Op 1 januari 2019 treedt een wet in werking waarmee deze samenwerking een wettelijke plicht wordt. Samen bepalen scholen en gemeenten welke maatregelen nodig zijn. De afspraken hierover leggen ze vast in een plan. Daarin liggen ook kansen om verbindingen te leggen met gezondheid en welbevinden. Denk daarbij bijvoorbeeld aan ziekteverzuim, coaching en extra begeleiding voor overbelaste en kwetsbare jongeren. Ook de preventie van overmatig alcohol- en drugsgebruik, en de preventie van tienerzwangerschappen kunnen bijdragen aan minder schoolverlaten.

Meer informatie:

- Rijksoverheid: Minder voortijdige schoolverlater.
- Nederlands Jeugd Instituut: Voortijdig schoolverlaten en verzuim.
- Rutgers: Preventie tienerzwangerschappen.

Combineer werk & gezondheid

Het al dan niet hebben van betaald werk is een belangrijke determinant van gezondheidsverschillen. De kans op het niet vinden van werk, of het hebben van een onzeker (tijdelijk, flexibel) arbeidscontract in combinatie met een laag inkomen, is groter voor lager opgeleiden, vluchtelingen en migranten. Een daaruit volgende slechtere positie op de arbeidsmarkt, mogelijke werkloosheid en materiële onzekerheid hebben negatieve gevolgen voor zowel het inkomen als de gezondheidssituatie.

Werk beïnvloedt gezondheid

Arbeid en gezondheid hangen sterk samen. Zo ondervinden werklozen die weer aan het werk gaan allerlei positieve gezondheidseffecten. Daarbij gaat het om fysieke en mentale verbetering (o.a. minder stress), en gezond gedrag. Maar ook hun functioneren in de sociale omgeving (contacten en minder criminaliteit) gaat erop vooruit. Werken vermindert de kans op een depressie, zorgt voor structuur en meer eigenwaarde. Daardoor voelen mensen zich beter, en functioneren ze beter.

De keerzijde is dat werk ook negatieve gevolgen kan hebben voor de gezondheid. Dit geldt bijvoorbeeld bij ongunstige arbeidsomstandigheden denk aan werken met gevaarlijke stoffen, fysieke (over)belasting, lawaai, of hoge werkdruk. Dit kan ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid tot gevolg hebben.

Gezondheid beïnvloedt werk

Een minder goede gezondheid kan belemmerend werken voor het verkrijgen en behouden van werk. Ook hierbij gaat het om zowel fysieke- als mentale gezondheid (zoals stress en depressie), en factoren als beperkte zelfwaardering en zelfvertrouwen. Ook hebben lager opgeleiden vaker een of meerdere chronische aandoeningen. Chronische aandoeningen kunnen, eventueel in combinatie met ongunstige werkomstandigheden, leiden tot tijdelijke of langdurige afwezigheid op de arbeidsmarkt.

Enkele cijfers:

- 50% van de bijstandsgerechtigden is 45-plusser, 37% van de mensen met een bijstandsuitkering heeft langer dan vijf jaar een uitkering.
- 43% van de laaggeletterden van 15-65 jaar is niet actief op de arbeidsmarkt. Daarvan is 11% recent werkloos en 25% langdurig werkloos. Laaggeletterde werklozen komen vaak moeilijk aan het werk of zijn moeilijk om te scholen.
- De top 3 door bijstandsgerechtigden genoemde belemmeringen om weer aan het werk te gaan: lichamelijke gezondheid (53%), geestelijke gezondheid (38%), en taalproblemen (29%).
- 31% van de mensen met een bijstandsuitkering ontvangt psychische zorg, t.o.v. 10% van de mensen die werken of naar school gaan.
- Onder mensen met betaald werk voelt 6% zich sterk eenzaam, t.o.v. 12% onder mensen zonder betaald werk.
- Oorzaken van niet meer werken zijn m.n. beperking (24%), werk geestelijk te zwaar (21%), gezondheid (20%) of werk lichamelijk te zwaar (16%).

Benut je mogelijkheden als gemeente

Gemeenten hebben taken om de participatie van hun inwoners te bevorderen. Het belangrijkste beleidskader voor arbeidsparticipatie is de Participatiewet. Gemeenten hebben een grote mate van autonomie in de vormgeving van lokaal arbeidsmarktbeleid.

Zij hebben zelf een beperkte directe invloed op het creëren van werkgelegenheid, met name in het stimuleren en faciliteren van de sectoren in het bedrijfsleven waar de banen zitten.

Voor de groep met een grote afstand tot de arbeidsmarkt is uitstroom uit de uitkering echter niet altijd mogelijk. In veel gemeenten is deze groep groter dan 50% van de uitkeringsgerechtigden. Voor deze groep kan participatie in de maatschappij al doel op zich zijn. Gezien de sterke relatie tussen werk en gezondheid is het van belang om bij re-integratie en maatschappelijke participatie óók rekening te houden met gezondheid als mogelijk belemmerende factor. De kwaliteit van de uitvoering is bepalend voor het succes. Leer daarom van wat er gedaan wordt lokaal, monitor dit en stel waar nodig bij.

Er liggen kansen om door samenwerking tussen verschillende beleidsafdelingen van de gemeente, meer mensen toe te leiden naar betaald werk en mee te laten doen. Denk daarbij aan Werk en inkomen, Economie, Onderwijs, Wmo, Sport, Jeugd, en Volksgezondheid. Een gezamenlijk gevoelde urgentie en visie bevorderen de bereidheid om te investeren in samenwerking. Dat geldt uiteraard ook voor partners, zorgverzekeraars en bestuurders.

STAPPEN VOOR SAMENWERKING TUSSEN GEZONDHEID & WERK EN INKOMEN

- Belangrijke eerste stap in samenwerken is elkaar leren kennen, en weten wat elkaars werk inhoudt. Wat is de opgave, en welke middelen en instrumenten worden gebruikt (zoals taallessen, tegenprestatie of re-integratietrajecten met trainingen)? Lees elkaars nota's en ga met elkaar in gesprek over mogelijke aanknopingspunten.
- Bespreek waar de overeenkomsten zitten, bijv. in doelgroepen, wijken, thema's (zoals psychische problemen), interventies/instrumenten en elkaars netwerk. Houd in gedachten dat investeren in meedoen en werk effect heeft op gezondheid, en andersom. Besteed daarbij extra aandacht aan de mensen met de grootste afstand tot de arbeidsmarkt, en waar de grootste gezondheidsverschillen zijn.
- Kijk gezamenlijk wat er vanuit beide domeinen al loopt, en hoe dat kan bijdragen aan enerzijds het re-integreren of klimmen op de participatieladder, en anderzijds de gezondheid van cliënten/inwoners.
- Begin klein, niet alles hoeft tegelijkertijd. Bespreek waar in beide domeinen de meeste kansen liggen, en wat meest haalbaar is.
- Samenwerken kost tijd; er zijn verschillen in opdracht, cultuur en taal tussen domeinen. De een werkt bijvoorbeeld vooral op het niveau van het individu, de ander meer collectief, en er kunnen verschillen bestaan in het beeld bij het woord participatie. Blijf in gesprek.

Enkele voorbeelden van acties:

- Bij de inzet van activeringsinstrumenten in het toeleiden van bijstandsgerechtigden naar werk is de diagnose van cruciaal belang. Hier ligt een belangrijke rol voor de klantmanager. Het betrekken van meerdere factoren zoals gezondheid (psychische en lichamelijke problematiek) als belemmering voor participatie kan winst opleveren.
- Zet in op scholing (bespreekbaar maken van problematiek) en de mogelijkheden voor doorverwijzing (naar bijvoorbeeld een zorg , welzijn of beweegaanbod).
- Faciliteer aanbod om te werken aan een betere gezondheid binnen re-integratietrajecten. Zo kan er in deze trajecten en budgetteringscursussen aandacht besteed worden aan gezondheid (bijv. via Goede voeding hoeft niet veel te kosten of via modules gezondheid zoals Leeuwarden gedaan heeft via het talentcentrum).
- Bevorder taalvaardigheden van uitkeringsgerechtigden. Zorg samen met lokale organisaties voor het herkennen van laaggeletterdheid (bijv. door training van medewerkers van uitkeringsinstanties of het gebruik van de Taalmeter) en taalcursussen. Werk ook samen met bedrijven; stimuleer hen om lees- en schrijfcursussen aan te bieden (bijvoorbeeld als onderdeel van hun MVO-beleid). Meer info: Stichting Lezen & Schrijven.
- Ga na of er ruimte is, en middelen zijn om bijstandsgerechtigden, waarvoor toeleiding naar de arbeidsmarkt (nog) een stapje

- te ver is, te ondersteunen. Bied maatwerk in trajecten die dit beogen. Dit kan door intensieve en persoonlijke aandacht voor cliënten, door aan te sluiten bij wensen, interesses en participatiemogelijkheden die er al zijn.
- Maak activeringstrajecten voor de groep met een grote afstand tot de arbeidsmarkt zichtbaar en bespreekbaar. Voeg bijvoorbeeld een activeringsexpert aan het buurt- of wijkteam toe. Of breng deze trajecten onder de aandacht bij burgers die in contact komen met gemeentelijke dienstverlening via consultatiebureaus, het JGZ, Wmo etc.
- Zet in op gezonde werknemers in een gezonde werkomgeving. Denk daarbij aan aandacht voor overbelasting en stress, stoppen met roken, gezond aanbod in de bedrijfskantine, bewegen, en minder blootstelling aan schadelijke stoffen. De gemeente zelf als werkgever kan hieraan werken, maar kan dit ook stimuleren in gesprek met lokale bedrijven. Kijk voor meer info en concrete aanpak bij: Gezondheidsthema's en werk.

PARTICIPATIE VAN NIEUWKOMERS

Om nieuwkomers zo snel mogelijk mee te kunnen laten doen, is het nodig om vanaf het begin te investeren in activering, participatie, taal en gezondheid. Dit proces vindt plaats tijdens de opvangperiode, maar ook zodra een statushouder in een gemeente gaat wonen. Bij participatie gaat het om werk, maar vooral ook om vrijwilligerswerk, het opdoen van vaardigheden, het volgen van een opleiding, en het leggen van sociale contacten.

Participatie zorgt voor afleiding, creëert dagritme, en leert mensen hoe het leven er hier uit ziet. Bovendien leren mensen Nederlanders kennen, bouwen een netwerk op, en kunnen de Nederlandse taal in de praktijk oefenen. Tijdens participatietrajecten kunnen (met name psychische) gezondheidsproblemen optreden. Nieuwkomers zijn namelijk

kwetsbaar voor het ontwikkelen van psychische klachten. Daarom is het van belang deze klachten tijdig te signaleren, en nieuwkomers te begeleiden naar passende hulp.

Mogelijkheden gemeente

De gemeente kan het 'meedoen' van nieuwkomers stimuleren, door ervoor te zorgen dat lokale organisaties samenwerken. Hierbij kun je bijvoorbeeld denken aan samenwerking tussen maatschappelijke begeleiders, medewerkers van de vrijwilligerscentrale, en docenten van taalaanbieders. Gezamenlijk richten deze organisaties dan de toeleiding en begeleiding van nieuwkomers naar participatie of activeringstrajecten in. Maak hierbij gebruik van de mogelijkheden die er al zijn. Sleutelpersonen kunnen rollen vervullen in het informeren, enthousiasmeren en

begeleiden naar activering en participatietrajecten.

Ook kunnen zij lokale organisaties adviseren over het werken met nieuwkomers.

Meer informatie:

- [Pharos Handreiking Activering, participatie en gezondheid van statushouders](#)
- [Pharos Handreiking Psychische problemen en behoud van veerkracht bij statushouders](#)
- [Aan de slag – een voorbeeld van een methode om de samenwerking, toeleiding en begeleiding in te richten.](#)
- [Inzet sleutelpersonen](#)
- [Factsheet Integratie en participatie voor gemeenten van VNG](#)

Meer informatie

- [Kennisdossier schulden en armoede Platform 31](#)
- [CBS rapport armoede en sociale uitsluiting 2018](#)
- [Rijksoverheid armoede en schulden](#)
- [Effectief armoedebeleid](#)
- [Gezond participeren aan de randen van het land](#)
- [Divosa: armoede en sociale uitsluiting](#)
- [Movisie armoede en schulden](#)
- [Stichting Lezen & Schrijven: factsheet](#)
- [Leren en werken Taalakkoord](#)

Meer informatie, tools en voorbeelden vindt u op het online platform [Gezondin.nu](#) bij het thema Participatie.

ENKELE VOORBEEDEN

ONTMOETEN, MEEDOEN EN ONDERSTEUNEN IN GENNEP

In Gennep zijn de GIDS-middelen besteed in het kader van OMO (Ontmoeten Mee-doen Ondersteunen), dat o.a. maatschappelijke participatie van inwoners met een uitkering beoogt. Bewegen, sporten, en mentale coaching worden ingezet om mensen te activeren. Het primaire doel is maatschappelijke participatie – als werk vinden lukt is dat een mooie bijkomstigheid. Samen met deelnemers wordt een concreet aanbod samengesteld. Belangrijk daarbij is dat deelnemers werken aan behapbare doelen. Hierdoor doen zij succesvolle ervaringen op. In deze aanpak werken de gemeente, het arbeidsbemiddelingsbedrijf, de fysiotherapeut, een mentale coach en een beweegcoach samen.

Meer info:

<https://online.flowpaper.com/76720735/GezondinGennep/#page=1>

BEWEGEN WERKT IN COEVORDEN

De gemeente Coevorden is in 2017 gestart met een pilot-traject 'Bewegen Werkt' van Ergo Control. Het is bedoeld om mensen met een uitkering die belemmeringen ondervinden bij de stap naar werk te begeleiden richting werk. Het programma duurt 12 weken (2 dagdelen per week) en wordt 4 keer per jaar verzorgd. Deelnemers krijgen een dagdeel leefstijltraining, en ze sporten een dagdeel. Onderdelen zijn: werken

aan lichamelijke fitheid, mentale belastbaarheid, leefstijl, en vaardigheids-trainingen. Na deze 12 weken kunnen de deelnemers doorstromen naar een vervolgtraject.

Meer info:

<https://bewegenwerkt.nl/vitaliteit>

SCREENING OP GEZONDHEID IN BERG EN DAL

Wanneer mensen een uitkering aanvragen bij de gemeente, zijn daar mensen bij die waarschijnlijk snel weer werk hebben. Zij komen terecht bij het werkbedrijf. Er zijn ook mensen waar dit wat langer voor zal gaan duren, en waar meer ondersteuning wenselijk is. Veel van deze mensen in de gemeente Berg en Dal bleken gezondheidsklachten te hebben waar zij zelf iets aan wilden doen. De gemeente is daarom spreekuren gestart. Daarin bespreekt de gemeente met klanten de mogelijkheden om mee te doen en actief te blijven. Hierin is gezondheid een vast onderwerp. Er wordt o.a. gesproken over mentale en fysieke gezondheid, en in hoeverre dat een belemmering is om te participeren. Men werkt samen met het sociaal team en andere professionals en probeert zo goed mogelijk door te verwijzen.

Meer info:

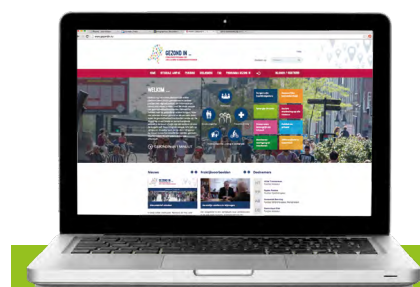
<https://www.gezondin.nu/thema/participatie/praktijkvoorbeelden/311-gezondheid-als-middel-om-mee-te-doen>

OP WEG NAAR GOUD IN AMSTELVEEN

"Sociaal Sportprogrammeur" uit Amstelveen is een cursus waarbij cliënten van Werk & Inkomen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt tien weken lang samen in een intensief traject van 'Sport Principles' aan de slag gaan. Daarbij werken zij aan hun competenties, dromen en gezondheid in brede zin. Leidend motto voor de cursus is 'de wil om te winnen' waarbij sport als metafoor wordt gebruikt. Via sport en bewegen worden werknemersvaardigheden en/of competenties bij de deelnemers vergroot. De cursus is aangepast tot een "train de trainer" cursus voor andere GIDS gemeenten.

Meer info:

<https://www.gezondin.nu/thema/participatie/blog/99-de-wil-om-te-willen-winnen>

Heeft uw gemeente zelf goede voorbeelden? Deel ze via www.gezondin.nu.